

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ

Політичний розвиток європейського суспільства в наш час все більше орієнтується на потреби людини. Склалась Європейська модель соціальної політики, сформовані її нормативні та інституційні засади. Одним із ключових понять, за допомогою якого розкриваються цілі та механізми соціальної політики, ухваленою європейськими структурами, є соціальна згуртованість. В статті проаналізовано змістта особливості цього концепту. Визначено деякі рекомендації щодо впровадження політики соціальної згуртованості в Україні.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна згуртованість, соціальний діалог, соціальні права, соціальна солідарність, соціальна інтеграція.

Курс України на модернізацію є стратегічним напрямом її розвитку, що зумовлюється світовим трендом до осучаснення всіх сфер суспільного життя, адже лише з формуванням економіки знань та інноваційного характеру змін в ній можна в умовах сьогодення забезпечувати людський вимір самої політики. Ядром політики модернізації є євроінтеграція. У світлі цього вивчення передового досвіду європейської спільноти у різних галузях, запозичення його адаптація до вітчизняних реалій стає важливим теоретичним і прикладним завданням для українських політиків і науковців.

Одним із новітніх понять європейської політичної думки та практики є соціальна згуртованість. Його дослідженню присвячені праці таких вчених, як Л. Вітте, М. Каргалова, В. Кирилюк, А. Колот, Н. Ларіна, М. Осокіна, О. Панькова та ін.

Однак в них переважає дослідження соціальної згуртованості в контексті соціальної політики загалом, крізь призму економічного розгляду причин, сутності й особливостей її змісту та інструментів її реалізації. З нашого погляду, бракує опрацювань суспільно-політичного аспекту цього явища, окреслення та обґрунтування передумов поступового запровадження політики соціальної згуртованості в Україні. Заповнити деякі прогалини в осмисленні цієї актуальної проблеми автор ставить за мету своєї статті.

Передовсім слід підкреслити, що однією з прикметних ознак відбудови післявоєнної Європи стало критичний аналіз жахливих наслідків другої світової війни, визначення причин таких безпрецедентних за масштабами порушень властивих європейській культурі та духовності традицій гуманізму. Усвідомлення унікальності людини і непорівняної ні з чим цінності її життя посприяло більшій увазі влади та громадськості до всієї соціально-гуманітарної проблематики. Крім того, задля запобігання руйнівних соціальних вибухів під радикальними гаслами стала очевидною необхідність розроблення та запровадження комплексу організованих державою та підтримуваних її ресурсами й інститутами заходів, спрямованих на соціальний захист людини.

Цей новий погляд на людину як точку відліку ієрархії суспільних цінностей остаточно оформився у Хартії основних прав Європейського Союзу, де зафіксовано, що ця поважна організація, орієнтуючись на неподільні, всезагальні цінності – гідності людини, рівності і солідарності, принципи демократії і правової держави, ставить людину в главу кута своєї діяльності [1].

Конкретизація і деталізація гуманістичного підґрунтя соціальної політики в об'єднаній Європі послідовно здійснювалась її керівними структурами з урахуванням глобальних викликів і змін соціально-економічної та політичної обстановки в світі та у зв'язку із входженням до складу ЄС нових членів. Було розроблено ряд програмних документів. Як результат ми маємо достатньо завершену оригінальну Європейську модель соціальної політики, яка, як справедливо відмічає М. Каргалова, є найкращою в світі [2, с.9].

Ця модель заснована на сприйнятих усіма державами – членами ЄС таких цінностях, як: нерозривний зв'язок між економічним розвитком і соціальним прогресом; високий рівень соціального забезпечення, що має універсальний характер; розвинуте трудове законодавство, що захищає найманого робітника; рівність шансів і боротьба з дискримінацією; ключова роль держави у вирішенні соціальних проблем і як арбітра у відносинах між соціальними партнерами; наявність галузі соціальної інфраструктури; боротьба за зайнятість і викорінення бідності і соціального відчуження в суспільстві; гідна оплата праці; діалог соціальних партнерів; соціальна справедливість і солідарність у суспільстві[3].

Політичною стратегією Ради Європи, що спряжена з виконанням ключових завдань цієї організації в області прав людини, демократії і верховенства права, стала соціальна згуртованість, Концепція якої була сформована і ухвалена на Другому Саміті глав держав і урядів в 1997 році. На її виконання у 1998 році був заснований Європейський комітет з питань соціальної згуртованості. В 2000 році прийнято окремим документом Стратегію соціальної згуртованості, а 2004 року – її нову, Переглянуту редакцію. В 2007 році як проміжний підсумок моніторингу реалізації вказаної Стратегії була підготовлена та оприлюднена Доповідь спеціальної робочої групи високого рівня з питань соціальної згуртованості у ХХІ ст. «На шляху до активної, справедливої та соціально згуртованої Європи». В 2010 році прийнято новий документ – «Європа 2020. Стратегія розумного, усталеного та інклюзивного зростання».

В цих та деяких інших нормативних актах соціальна згуртованість оцінюється як головний напрям соціальної політики в Європі і визначається як багатопланове явище, що передбачає включення всіх громадян та їх участь в економічному, соціальному, культурному і політичному житті. Досягнення суспільного благополуччя, гармонійних і стабільних соціальних відносин розглядається як невід'ємна складова соціально-економічного прогресу і мирного співжиття різних груп та спільностей людей. Визначено

соціоконструктивну роль соціальної згуртованості як основи конкурентної економіки знань, що в першу чергу робить наголос на активізації людського фактору, в тому числі шляхом сприяння максимальній зайнятості населення.

Характеризуючи особливості соціальної згуртованості, автори цього поняття виходять з розуміння того, що вона не виникає сама по собі з нічого, не може бути запроваджена «згори» адміністративними зусиллями, а утворюється сильними соціальними зв'язками і згодою членів суспільства виконувати злагоджено з іншими свої обов'язки, передумовою і наслідком чого виступає їхня здатність брати участь в економічному житті і користуватися його благами. Але цього можна досягти, по-перше, завдяки відповідальній діяльності органів влади, що має бути підконтрольною соціуму, і, по-друге, (з огляду на факт масового вільного пересування національної робочої сили в межах всього континенту і прибуття ззовні до нього численних мігрантів, що включаються у трудовий процес) прояву терпимості до представників чужих культур. Центральна роль при цьому відводиться дотриманню поваги до цінностей свободи, плюралізму, основоположних прав людини, до формування європейської ідентичності та її пропагування, особливо з огляду на виклики з боку глобалізації.

Механізмом практичної реалізації автономії людської особистості, її прав, свобод і самобутньої культурної ідентичності на основі визнання цінностей плюралізму Стратегія визначає соціальний і громадянський діалог. Зокрема, підкреслюється, що мета громадянського діалогу полягає в досягненні консенсусу і розв'язанні конфліктів в Європі, яка потребує ненасильницьких заходів, таких, що здатні примирювати в ситуації розподілу дефіцитних ресурсів і зіткнень носіїв несхожих ідентичностей. Діалогізація має сприяти процесам співробітництва і вмінню діяти колективно. Особливої ваги набуває діалог як форма міжкультурної, міжгенераційної, міжгрупової (йдеться про потенційні об'єкти дискримінації – меншини, вразливі групи населення тощо) взаємодії, адже саме діалог є безальтернативним демократичним засобом,

здатним гарантувати безпеку кожного і впевненість людей і спільностей у завтрашньому дні.

В Переглянутій стратегії соціальної згуртованості наголошується на ролі двох демократичних компетенцій, необхідних для забезпечення на ділі соціальної згуртованості – консультацій і спільному ухваленні рішень. Саме вони здатні розширювати простір для діалогу, акцентують суб'єктність індивіда, відновлюють і зміцнюють довіру між людьми. Підхід, заснований на соціальній згуртованості, надає пріоритет налагодженню контактів між соціальними акторами – представниками потенційно конфліктуючих між собою груп в умовах об'єктивних соціально-економічних, політичних і культурних розмежувань. Стратегія соціальної згуртованості як раз і спрямована на пом'якшення цих суспільних розмежувань, скорочення соціально зумовлених «розривів» між індивідами, кожен з яких є однаково значущою клітиною для підтримання єдиності суспільного організму [4].

Важливим нововведенням стало поняття корпоративної соціальної відповідальності, поява чого пояснюється необхідністю зробити акцент не на ролі держави як гаранта забезпечення мінімуму соціального захисту людини, а на створенні керованої і підтримуваної з боку влади ефективної системи взаємодії всіх суб'єктів економічного життя з метою залучення підприємств на добровільних засадах робити свій додатковий (окрім вже визначеного законом) внесок у розвиток соціальної, економічної та екологічної сфери[5,p.59].

Як бачимо, концептуалізація феномену соціальної згуртованості торкається і прямо або опосередковано включає теоретичне осмислення феноменів соціально орієнтованої ринкової економіки, демократичних інститутів, традицій економічної солідарності, поваги до культурного плюралізму, забезпечення гендерної, міжгенераційної рівності, підтримки вразливих груп населення, шляхів і механізмів зменшення майнової поляризації і вирівнювання матеріального благополуччя в країнах Європейського Союзу.

Діяльність держави в сфері соціальної політики вже не зводиться до доброчинності або соціальної допомоги окремим членам суспільства, які

перебувають у найбільш скрутному положенні. Йдеться про те, щоб гарантувати всім практичні можливості у реалізації прав. Тому в руслі втілення політики соціальної згуртованості було утворено відповідний Фонд, до якого згодом додали Європейський фонд адаптації до глобалізаційних викликів з метою надання допомоги громадянам країн ЄС, які втратили свої робочі місця.

Подальшій деталізації політики соціальної згуртованості та визначення її конкретних напрямів була присвячена представлена Раді Європи ініціатива «2010 – Європейський рік боротьби з бідністю і соціальною ізоляцією», яка мала здійснюватися під гаслом «Зупинимо бідність зараз». В цьому документі підкреслюється, що найбільш постраждалими від економічної рецесії виявились бідні верстви населення і що для побудови більш інтегрованого і справедливого суспільства потрібна мобілізація спільних зусиль громадян, влади і бізнесу, що має врешті-решт помітно підвищити рівень зайнятості, особливо серед молоді, некваліфікованих працівників і осіб передпенсійного віку, а також мігрантів. У нерозривному зв'язку з діями стосовно подолання безробіття, європейські чиновники виділяють як напрям боротьби з бідністю вирішення житлової проблеми. Застосоване тут поняття «інклюзивне зростання» позначає дії щодо більш високого рівня зайнятості, соціальної та територіальної згуртованості[6].

Одразу після виходу цього рішення, була оприлюднена доповідь незалежних експертів «Нові трудові навички для нових робочих місць: негайні дії», в якій ставилось питання стосовно конкретних кроків оптимізації загальноєвропейського ринку праці в контексті соціально орієнтованої економіки. В ній, зокрема, пропонуються заходи щодо підвищення кваліфікації та можливості перекваліфікації упродовж всього життя у відповідності до поточних запитів економіки і ринку праці [7].

Аналіз щойно наведених нормативних підвалин розвитку загальноєвропейської політики соціальної згуртованості дозволяє дійти таких висновків. По-перше, джерелом продукування уявлень щодо сутності і змісту соціальної згуртованості як теоретичного концепту стали традиції гуманізму,

імперативи ліберальних вчень про особистість, її природні права і свободи, цінності плюралізму і толерантність, ідейні надбання соціал-демократії та профспілкового руху, вплив на суспільно-політичний клімат вимог соціальної доктрини католицької церкви та активістів-екологів.

По-друге, такий ідейний суміш виявився і необхідним, і можливим. Виходячи з фундаментального соціологічного положення, згідно з яким суспільство як живий соціальний організм являє собою єдність різних складових і здатен повноцінно функціонувати, лише зберігаючи свою цілісність, політика соціальної згуртованості як раз і стала важливим механізмом підтримання такої цілісності.

По-третє, оскільки від збереження такої цілісності вирає як суспільство загалом, так і кожна з його складових, то демократичним шляхом її забезпечення стає діалогізація, економічно-виробничого, суспільно-політичного і духовно-культурного життя. Тому становлення засад політики соціальної згуртованості і їх корегування здійснюється в процесі і в формах соціального і громадянського діалогу, що дозволяє, в тому числі, враховувати особливі позиції, побажання або заперечення. Так, приміром, після нищівної критики Франції проекту Переглянутої стратегії (Лісабон, 2007 р.) до її тексту було включено положення про важливу роль держави та про її відповідальність за вирішення соціальних проблем [8]. Теорія і практика соціальної згуртованості є відкритою для нових ідей, критики, змін і доповнень. Не випадково, підкреслюється потреба в знаходженні нових майданчиків для діалогу, адже лише у процесі багатосторонніх соціальних консультацій може зароджуватися і зміцнюватися довіра між громадянами і владою, бізнесом і найманими працівниками, між носіями несхожих світоглядів і культур.

По-четверте, політика соціальної згуртованості регулює «благополучне» суспільство, що ґрунтується на активних громадянах, яких держава при необхідності активізує, а за нагальної потреби матеріально і морально підтримує» [9, с. 42]. Тобто, її активуючий ефект спрямовується на вироблення здатності людей до самоорганізації, розгортання їх ініціативи та

відповідальності за досягнення рубежів у житті. Тому ця політика не зводиться до юридичного закріплення прав і обов'язків різних соціальних і політичних суб'єктів. Її зміст полягає у запровадженні дієвих механізмів, які практично забезпечують кожному реальну можливість послуговування його правами.

Стимулюючи індивідуальну активність і спроможність до творчої професійної самореалізації упродовж життя, політика соціальної згуртованості в той же час наголошує на необхідності постійної уваги влади до явищ маргіналізації і дискримінації, а принципом державного впливу на них має бути забезпечення співробітництва між групами з відмінними соціально-економічними і культурно-духовними рисами на основі дотримання рівності, гідності і залучення їх до суспільних справ.

По-п'яте, політика соціальної згуртованості ґрунтується на парадигмі «золотої середини» у вирішенні проблеми, що властиве європейській філософській традиції, починаючи ще від давньогрецьких мислителів, зокрема, Аристотеля. В основі її раціональне обґрунтування та прагматичний підхід, завдяки чому вдається при пошуку варіанта виходу зі складної ситуації керуватись не ідеальними уявленнями, не абсолютизувати зло, не сподіватися отримати зі стовідсотковою впевненістю увесь запланований результат. Політика соціальної згуртованості дозволяє досягати й утримувати баланс інтересів бізнесу, працівника, суспільства, поєднувати їх через постійний конструктивний діалог і скеровувати спільно їхні зусилля у напрямі служіння Загальному благу.

Завдяки раціональному підходу вдається сприймати невдачі та вади соціальної політики не як атрибутивні системні недоліки, а як сигнал для вдосконалення, як чергову головоломку на безкінечному еволюційному шляху до Добра.

Врахування цих висновків є, на наше переконання, абсолютно необхідною передумовою запозичення Україною передового європейського досвіду політики соціальної згуртованості. Проте, якщо уважно перечитати Конституцію, Закони України, інші нормативно-правові акти, програми партій,

виступи політичних лідерів, можна побачити, що аксіологічні та етико-політичні засади європейської політики соціальної згуртованості не є для нас чимось абсолютно новим, незбагненим або далеким за своїми ідейними підставами. На рівні прийнятого публічного дискурсу практично всі вони – гідність людини, її права і свободи, рівність і справедливість тощо – визнаються як основоположні орієнтири для процесів державотворення, знаходять своє втілення у визначеннях та обґрунтуваннях України як демократичної, соціальної, правової, сучасної, європейської держави. Справа лише за тим, аби від декларування відданості цим позначкам європейськості перейти до їх безпосередньої праксеологізації.

Варто підтримати пропозицію А. Колота віднести соціальну згуртованість до числа національних стратегій та пріоритетів. Необхідно запровадити ряд заходів інституціонального, управлінського характеру, які мають забезпечити координацію міжвідомчої наукової і практичної діяльності у галузі соціальної згуртованості. Конче необхідно опрацювати та затвердити показники (індикатори) соціальної згуртованості та запровадити моніторинг стану останньої на загальнодержавному та регіональному рівнях. Підвищенню соціальної згуртованості має сприяти ратифікація ряду міжнародних нормативно-правових актів і, зокрема, Європейського кодексу соціального забезпечення[10, с. 19]. Нарешті, не останню роль у формуванні суспільства соціальної згуртованості має відіграти зміцнення довіри та соціального капіталу, подолання розриву між словом і ділом у практиці управлінської діяльності високопосадовців різного рангу [11].

Література

1. Хартия основных прав Европейского Союза. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_524
2. Социальная Европа в XXI ст. /под ред. М.В. Каргаловой. – М.: Весь мир, 2011. – 528 с.

3. Ларіна Н.Б. Перспективи становлення Європейської соціальної моделі [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2014-2/doc/6/01.pdf>
4. На пути к активной, справедливой и социальнoсплоченной Европе/ Доклад специальной рабочей группы высокого уровня по вопросам социальной сплоченности в XXI веке [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://refdb.ru/look/1098037.html>
5. European SMEs and social and environmental responsibility Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Observatory of European SMEs, 2002, No 4. – 72 pp.
6. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/documents/pdf/20100303_1_en.pdf.
7. Европейский Союз : факты и комментарии. Вып.59 (январь – март 2010г.) /под. ред. Ю.А. Борко. [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.edc-aes.ru>
8. Осокина М.А. Реформирование социальной модели Европейского Союза в 2000-е гг. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/reformirovanie-sotsialnoy-modeli-evropeyskogo-soyuza-v-2000-e-gg>
9. Вітте Л. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? / Л. Вітте. – К.: Заповіт, 2006. – 44 с.
10. Колот А.М. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів/ А.М. Колот // Україна: аспекти праці [Електронний ресурс] : наук.-екон. та сусп.-політ. журнал / Вид-во «Праця» ; гол. ред. О. Варецька. — 2009. — № 7. — С. 11–19.
11. Кирилюк В. В. Основні чинники формування соціальної згуртованості суспільства/ В. В. Кирилюк. – Вісник ОНУ ім. І. І. Мечнікова. 2014. Т. 19. Вип. 2/5. – С. 55 – 58.

Политическое развитие европейского общества в наше время все больше ориентируется на потребности человека. Сложилась Европейская модель социальной политики, сформированы её нормативные и институциональные основы. Одним из ключевых понятий, с помощью которого раскрываются цели и особенности социальной политики, принятой европейскими структурами, является социальная сплоченность. В статье анализируется содержание и особенности этого концепта. Сформулированы определенные рекомендации относительно внедрения в Украине политики социальной сплоченности.

Ключевые слова: социальная политика, социальная сплоченность, социальный диалог, социальная стабильность, социальная солидарность.

Political development of European society today is increasingly focused on human needs. A European model of social policy has been developed, its regulatory and institutional framework has been formed. One of the key concepts with which reveals the purpose and characteristics of social policy, adopted by the European institutions, is social cohesion. The article analyzes the content and features of this concept. Some recommendations concerning implementation of a social cohesion policy in Ukraine are formulated.

Keywords:
social cohesion, social solidarity, social dialogue, social rights, social stability, social integration.